

«D'AQUÍ DALT ESTANT». LÍRICA I ÈPICA DE JOSEP SANTESMASES I OLLÉ

Magí Sunyer*

Resum

El 23 de març de 2021, al vestíbul del Teatre Tarragona, va tenir lloc una sessió del cicle «Veus de Poeta» dedicada a l'obra poètica de Josep Santesmasés i Ollé. L'acte estava organitzat per la Casa de les Lletres i l'Escola de Lletres de Tarragona. Hi intervingueren l'alcalde de Tarragona, Pau Ricomà i Vallhonrat, com a presentador i conductor de l'acte, Magí Sunyer, presentant l'obra de Josep Santesmasés i Ollé, i, finalment, el mateix autor i Maria Roig fent una lectura de les poesies seleccionades, publicades en un opuscle. La visualització de l'acte està disponible a www.tarragona.cat/cultura/lletres/que-hem-fet/cicle-veus-de-poeta.

En aquest article es reproduïx la intervenció de Magí Sunyer, referida a l'obra poètica de Josep Santesmasés i Ollé.

Paraules clau: Josep Santesmasés i Ollé, poesia, paisatge, Camp de Tarragona, Veus de Poeta.

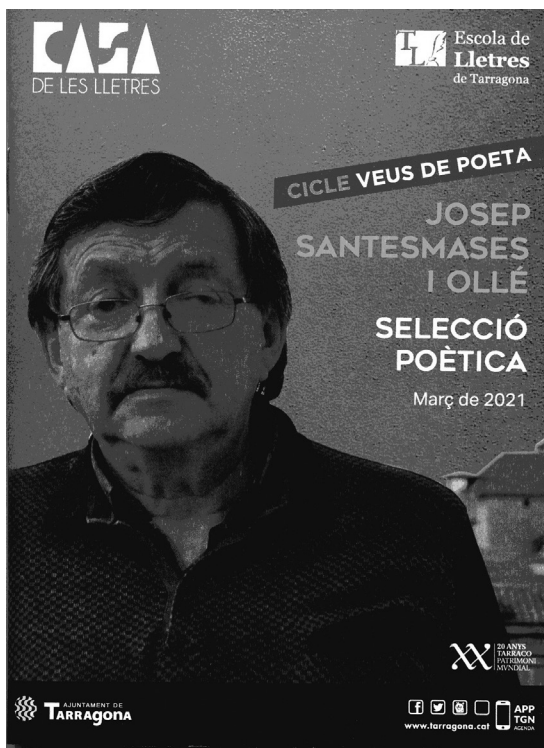
Abstract

On March 23, 2021, in the lobby of the Teatre Tarragona, a session of the cycle «Veus de Poeta» dedicated to the poetic work of Josep Santesmasés i Ollé took place. The event was organized by Casa de les Lletres and Escola de Lletres of Tarragona. The mayor of Tarragona, Pau Ricomà i Vallhonrat, took part as the presenter and driver of the event, Magí Sunyer, presenting the work of Josep Santesmasés i Ollé, and, finally, the author himself and Maria Roig reading the selected poetry, published in a booklet. The display of the event is available in www.tarragona.cat/cultura/lletres/que-hem-fet/cicle-veus-de-poeta.

This paper depicts the intervention of Magí Sunyer, referring to the poetic work of Josep Santesmasés i Ollé.

Keywords: Josep Santesmasés i Ollé, poetry, landscape, Camp de Tarragona, Veus de Poeta.

* Escriptor i professor de literatura catalana a la Universitat Rovira i Virgili.

□ Opuscle editat amb motiu de la sessió del cicle Veus de poeta.

1. Introducció

Conegut a bastament pels seus treballs d'història i sobre el món local, un dia Josep Santesmases i Ollé es va presentar com a poeta. Alguns havíem observat —jo en particular li ho havia dit més d'una vegada, però no era l'únic— que molts dels seus articles tenien una rara qualitat poètica: sense fer-se ofenosos ni apegalosos, elegants per naturalesa, recreen la llengua viva d'aquesta part dels Països Catalans mentre descriuen el pas de l'estiu a la tardor, els canvis en el paisatge, i tantes altres matèries com ha tractat en la seva llarga dedicació a l'articulisme periodístic. Tanmateix, pensava, o pensàvem, que érem davant un historiador, un articulista, que escrivia bé, molt bé, qualitat desitjable però no tan freqüent entre les persones que publiquen perquè altres ho llegeixin i que no ha de tenir necessàriament altres conseqüències.

En efecte, fins a l'any 2006, quan va publicar *Santes Creus i les terres del Gaià. Proses pintades*, Josep Santesmases havia desplegat una intensa i extensa activitat intel·lectual en el camp de la història local moderna i contemporània —sobretot de Vila-rodona, on va néixer i viu— i el cooperativisme agrari de preguerra, i després ho ha continuat fent. Ha reunit en llibre una part dels articles escampats en periòdics. És president de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i vicepresident de l'Institut Ramon Muntaner i ha dirigit o coordinat llibres

col·lectius, congressos d'història, exposicions i les revistes *Plecs d'Història Local* i *La Resclosa*. Aquesta acció, que l'ha fet viatjar amunt i avall dels Països Catalans en totes les direccions de la rosa dels vents, l'ha dut a terme abans i després d'aquell 2006 que constitueix la primera constatació significativa de la seva dedicació específica al que es coneix com a literatura de creació, i continua desenvolupant-la en l'actualitat. La ideologia catalanista i esquerrana impregna tota la seva obra.

Santes Creus i les terres del Gaià és coherent amb la part més substancial del discurs que després ha desenvolupat en altres formes literàries. En cadascuna de les proses poètiques que l'integren es fixa l'atenció en un indret del curs del riu Gaià, des d'Aguiló fins a la desembocadura a mar, i cada text va acompanyat per una pintura de Joan Cunillera sobre l'indret. Després ha donat a conèixer quatre reculls de poesia. A *El món des de l'Agut* (2011), el poeta se situa al cim de la muntanya més alta del territori per expressar impressions i reflexions en unes poesies sovint de vers llarg i discurs construït amb rigor. *Entre el cel i la terra* (2013) és un llibre d'una gran bellesa cromàtica, que ve proporcionada per la compenetració entre poesies breus, totes de Santesmases, i pintures, cadascuna d'un artista diferent. *Nadala del portal* (2013) reprèn i actualitza el gènere de la poesia nadalenca. *Gramàtiques de tardor* (2015) té dues parts diferenciades: en la primera, descriu paisatges de tardor i practica memòria històrica, i la segona està presidida per les morts de la mare i un amic. Completa els textos que en aquest moment ens interessien el dietari *Els paisatges trobats* (2017), que va guanyar el II Premi de Narrativa Memorialística Ciutat de Benicarló.

□ Amb el president de la Generalitat Valenciana en l'acte de lliurament dels Premis Literaris Ciutat de Benicarló. Setembre de 2017.

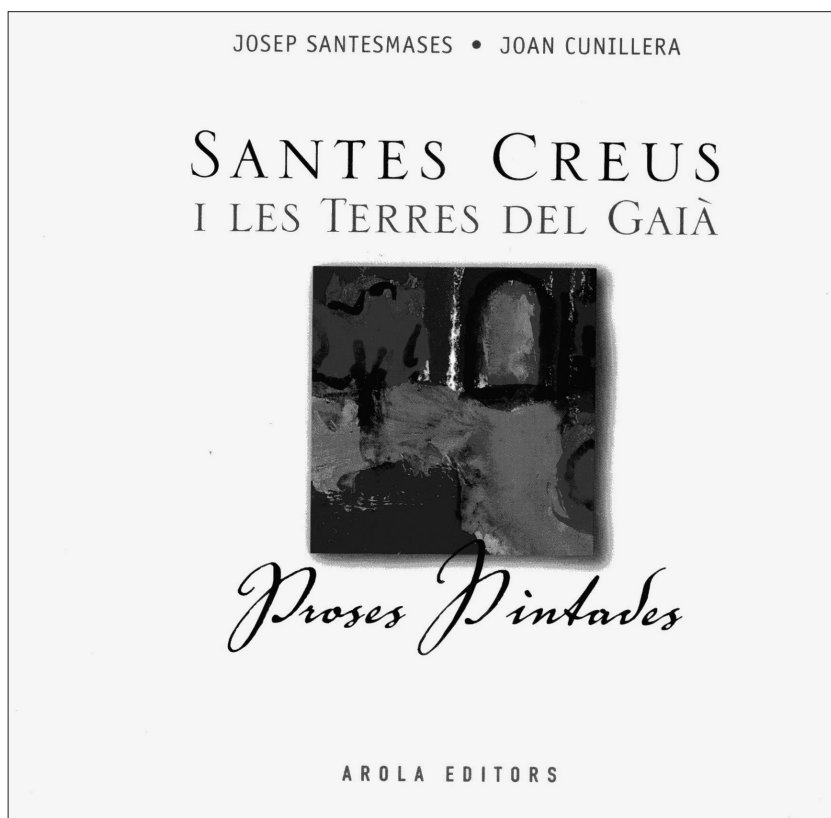
És un conjunt força unitari ni que es presenti en les tres formes perfectament distingibles de poesies, petites proses poètiques i fulls de dietari. En una primera caracterització que després s'anirà matisant, es pot dir que les poesies són de mena molt diversa; van des dels versos llargs en composicions extenses d'alguns textos del primer llibre fins a la brevetat epigramàtica, quasi japonesa, d'*Entre el cel i la terra*. De vegades, al poeta les paraules se li acumulen, com si els versos no fossin prou amplis per expressar l'abundància interior, i, malgrat això, en altres ocasions són evidents els esforços per contenir, sintetitzar i evitar la retòrica. En consonància amb la matèria tractada i amb l'esperit que dicta els versos, hi afloren expressions genuïnes i poc usades del llenguatge d'aquesta terra. És molt precís i ric de recursos. Sospesa i mesura les paraules abans de col·locar-les i la seqüència sintàctica està molt ben distribuïda, flueix des d'un ritme intern, amb serenitat o indignació. No decora, els conceptes i els mots formen part del món que ell coneix de tota la vida. Sempre, però sobretot en la prosa del dietari, es combinen, en un equilibri difícil, la discreció i la passió. Ni que no sigui el recurs més abundant, malgrat la vehemència, no evita la ironia.

□ Portada del llibre *Entre el cel i la terra*.

2. Una sensibilitat artística

Aquests llibres manifesten una relació íntima de l'escriptor amb altres manifestacions artístiques, sobretot la pintura. Ja s'ha comentat que en el primer, la col·laboració amb Joan Cunillera, amic i el pintor més proper geogràficament —perquè vivia, fins al seu recent traspàs, a Santes Creus—, és completa: no se sap bé si una petita prosa il·lustra un quadre o s'esdevé a l'inrevés; en qualsevol cas, es produeix una compenetració que dona com a resultat un producte artístic acabat. També s'ha apuntat que un altre dels llibres, *Entre el cel i la terra*, parteix d'una concepció fins a cert punt similar. El diferencia la menor cohesió temàtica, que en l'anterior venia proporcionada pel recorregut pel curs del riu Gaià, però resulta força més complex perquè són artistes diferents els que interpreten les cinquanta-tres poesies de Josep Santesmasés.

□ Portada del llibre *Santes Creus i les Terres del Gaià. Proses pintades*, amb il·lustracions de Joan Cunillera.

Tanmateix, no és en aquestes col·laboracions on s'expressa millor la sensibilitat de l'escriptor cap a l'art, sinó en la contínua utilització dels matisos cromàtics associats a elements del paisatge. Una poesia del primer llibre, «Els colors de l'intel·lecte», dedicada a Joan Cunillera, resulta particularment interessant perquè defineix precisament la condició de l'art. Situat a l'altura de Montagut, el poeta percep el paisatge com a taques de color: «L'àlber verd platejat, la terra roja llaurada, | la lleu dauradura de les barraques de tros». El festival cromàtic continua i hi intervenen els elements que proporcionen la variació: el moment del dia, els reflexos del sol, els núvols. Tot és mutable. Fins aquí, no és diferent d'altres passatges en vers i en prosa de Josep Santesmases, però cap al final d'aquesta poesia trobem aquests dos versos que no contradiuen res, sinó que ho afirmen, però que afegeixen un concepte determinant: «Damunt la tela el paisatge es transforma: | exquisida cantúria, colors de l'intel·lecte». L'última paraula és la clau: l'art no és ni la realitat ni una còpia de la realitat, sinó un equivalent intel·lectual de la realitat. És la concepció que obre les portes a l'art contemporani i que van formular de manera programàtica els cubistes. El pintor, l'escultor, el músic i també l'escriptor no reproduïen el món físic, sinó que en construeixen un de nou, passat pel cervell i la sensibilitat de l'artista. És important que ho tinguem en compte quan ens encarem amb unes pàgines que es refereixen una vegada i una altra a un paisatge que es vol que sigui reconeixible. La singularitat de l'artista fa possible l'obra artística, que sense ell no existiria perquè, com proclama el primer vers de la breu poesia «Dansa d'amor», «els ulls són el paisatge».

3. Un país, una llengua

Tota l'activitat intel·lectual de Josep Santesmases va adreçada a la defensa d'aquest país i de la cultura i la llengua que li donen sentit, però algunes poesies i alguns versos expliciten les conviccions i els sentiments que la fonamenten.

La contundència de l'èpica troba un àmbit propici en el díptic sobre el tricentenari de la dominació espanyola sobre el país. «Pregària de mare» s'afegeix a l'extensa bibliografia literària sobre l'11 de setembre de 1714; «Esperança de mare» situa el tema en l'actualitat. En totes dues, és la mare terra qui parla, des de la desolació i el desconsol de qui ha vist morir els seus fills i s'ha convertit en esclava. La destrucció i la mort dominen el primer poema, en què la pervivència es produeix per una simple reacció espontània: «La vida s'arrapa perquè és vida», i en què la pregària demana la reconstrucció, en algun moment, amb ressons espriuans: «I doneu-nos llum en els dies i els segles | perquè la terra esdevingui la petita pàtria».

Petita pàtria, ni que sigui una expressió d'encuny espriuà, expressa molt bé el concepte que del país té qui valora la Catalunya universal però també és conscient de la necessitat del «gruix d'una realitat col·lectiva entreteixida des de la cultura». Agradi o no agradi, tot concorda, en Josep Santesmases; no hi ha farciment ni hi grinyola res. Per això, en un llibre d'impressions líriques com és *Entre el cel i la terra*, podem trobar un advertiment com «Terra, sàpigues que no ets lliure» i una exhortació al lector com «Estima la terra!».

Des d'aquesta concepció, la llengua és l'element de la terra que connecta amb l'acte concret de l'escriptura, però no això sol, sinó que defineix el país perquè la fan servir els seus habitants i perquè s'evidencia en els topònims que identifiquen els elements geogràfics. A «La terra que veus», que després es llegirà, el que tantes vegades s'insinua o palpita entre els versos s'explica amb tota la transparència:

Tota la terra que veus
és d'una sola llengua,
criada entre valls i muntanyes.
Els noms dels llocs,
els que coneixes i els que no,
els de prop i els de lluny,
en quina llengua et parlen sinó?

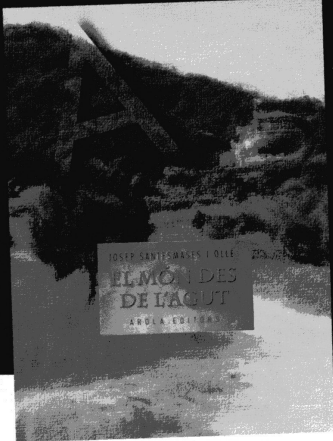
La parla s'amolla suau,
arrapant-se com l'aire a la terra,
per sentir-se viva, besant-la.
Què seria del vent sense el frec
de les roques, el xiulet de les branques,
la canal del riu, el lliscar de les teules?

La poesia deriva cap a la denúncia, tan actual avui com en qualsevol època de les darreres tres centúries, de la repressió que exerceix Espanya contra la identitat catalana, una repressió que insisteix sense defalliment ni dissimulacions en els atacs continus contra la llengua catalana, sigui quin sigui el règim polític espanyol de cada moment. En aquest punt, la suavitat en la lírica del paisatge deixa pas a una duresa expressada amb la mateixa claredat:

De segles ençà bestreuen fortunes
per avergonyir la llengua,
dicten lleis, imposen desraons,
empren la força, humilien.
Ens han fet sentir febles,
sense orgull, d'ínfima categoria.
Han posat a sou mestres i policies,
jutges, generals i governadors.

És el mateix que s'adverteix a *Nadala del portal*: «Canteu, canteu cançons de la terra | mes, no tanqueu els ulls | ni oblideu res del que passa. | Que no ens robin ni llengua ni paraula».

El fonament és la terra, i la denúncia de les malvestats que propis i estranys hi han perpetrat. Una sèrie de poesies ressegueix la història quotidiana immediata, dels temps que el poeta ha viscut. «La guerra dels pares» recorda de quina manera la derrota de 1939 va condicionar més d'una generació, com era present molts anys després: en els vençuts, els silencis, la ràbia, la por, la pèrdua d'esperances i d'il·lusions; en els vencedors, l'arrogància i la imposició. Josep Santesmases s'afegeix a la il·lustre nòmina de poetes que han cantat la postguerra. Entre ells, és menys simbòlic que Salvador Espriu, més contingut que Vicent Andrés Estellés. En la «bruta postguerra» va néixer i créixer i en repassa les privacions en les primeres dècades, la «riquesa dels anys seixanta» —amb subratllat irònic— i els canvis que va comportar la rebuda de grans masses d'emigrants. A mesura que el recorregut cronològic avança, el discurs es torna dur contra els polítics que han decebut les expectatives del poble, els «atorgadors de la llibertat», «herois d'encesa paraula | guineus astutes de cacera fina», que han malmès els somnis de tanta gent. Contra la seva acció, el poeta s'afirma en la terra. Des

Arola Editors i l'Ajuntament de Querol es complauen convidar-vos a la presentació del llibre de poesia

EL MÓN DES DE L'AGUT.
de Josep Santesmases i Ollé

La presentació anirà a càrrec de
Jordi Llavina, escriptor.

L'acte tindrà lloc el **24 de setembre**
a tres quarts de 6 de la tarda,
a l'església de Sant Jaume de Montagut
(Querol, Alt Camp)

AROLA EDITORS

□ Invitació de la presentació del llibre *El món des de l'Agut*, realitzada a l'església de Sant Jaume de Montagut.

del cim de Montagut, reflexiona sobre el poder absolut dels Cervelló en l'edat mitjana, del qual ara només queden les ruïnes del castell, i sobre la capacitat dels poderosos per mantenir els seus privilegis més enllà del curs de la història, que sembla que n'hagi de fer impossible la perdurabilitat, ni que no sigui així:

L'anorreament del poder antic és tan cert
com les pedres perdudes entre el boscam d'alzines.
Els homes, diuen, ara ja són éssers lliures, senyors
d'ells mateixos, lluny dels poders absoluts, inhumans.
La glòria dels cims encastellats ha fugit per sempre
i la plana esdevé l'escenari dels petits reialmes.

Hem proclamat que mai més l'home no trepitjaria l'home,
en la sagrada convenció que atorga el dret d'escollir
lliurement, sense coerció, en l'altíssima dignitat.
El poder, però, s'arrapa a la terra, potineja el sagrat,
posa els punts i les comes als nobles contractes,
i els peus pudents perquè amb l'engany fem vassallatge.

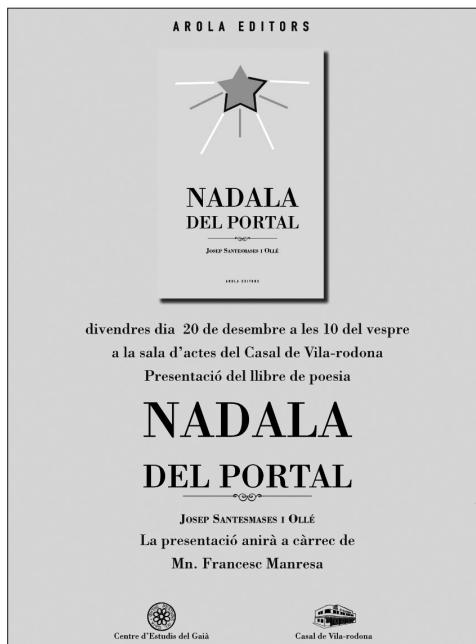
No hem atorgat la llibertat profunda, la mirada serena
damunt la terra, la paraula raonada, el gest sentit.
Res és perpetu, l'elegit tampoc: que ho sàpiga l'embriac,
el vanitós, el maquiavèl·lic, l'arrogant, el gall estarrufat
cregut que és qui ens salva i ens protegeix en el seu regnat.
Tenim la paraula i la clara llum per desfer els miratges.

En qualsevol fragment de poesia, quan menys ho esperem, pot sorgir la denúncia, perquè, ja s'ha advertit, en aquests versos tot forma part d'una unitat, d'una idea de la vida. Josep Santesmases és un home de profundes conviccions democràtiques i esquerranes, per aquesta raó, perquè pensa i s'adona dels enganys que contínuament es perpetren des del poder sense gens de vergonya d'embrutar els conceptes que haurien de ser més sagrats, s'indigna contra el fals progrés que s'exhibeix per confondre els incauts. No esperem que aplaudeixi de manera acrítica cap moda ni cap frivolitat, per atractiva que es presenti. Santesmases judica les qüestions amb mirada severa i descobreix les trampes que s'hi paren:

Enganyoses paraules, míseres democràcies
on l'enriquiment brut és arrogant, astut,
ens roba fins el vent, a barata de fum,
dona veu al mesell, bandeja l'honradesa,
reclou l'afany del ver, obstrueix el discurs.

Aquest univers íntim està amenaçat per la descurança oficial, que no considera importants les ruïnes, cada dia més degradades, i per les agressions, que no són difícils de perpetrar en un territori amb pocs habitants. Per això dedica poesies a iniciatives com *Salvem Querol* o *Salvem el Gaià*. Per això s'alegra amb el renaixement de Vallespinosa, en boca del poble mateix: «Vaig ser a un pas de desaparèixer en la lentitud de l'enrunament. Vaig creure que em faria vella amb els homes vells i moriria amb la seva mort. Lesbarzer s'havia fet flor de carrer. [...] Teula a teula, pedra a pedra he recobrat la salut perduda». Per això, «Santa Perpètua del Gaià» es queixa, amb una fingida ingenuïtat: «Si soc tan bella com diuen, per què m'obliden els homes?». Per això denuncia que el riu mateix queda interromput i no pot arribar a la mar perquè està destinat a abastir la refinaria de petroli del Camp: «L'aigua dolça, les aromes del riu, | no arriben a la platja, la petita costa: | Torredembarra, Altafulla, Tamarit. | Més amunt, l'ofec del mur de l'aigua».

El trauma que representa la interrupció del riu es converteix en una metàfora de la contraposició entre l'àmbit natural i els interessos econòmics que l'amenacen. Les ideologies esquerranes de final del segle xx i de principi del XXI ja no experimenten aquell embadaliment absolut dels vuitcentistes davant la paraula *progrés*. Han après a malfiar-se'n perquè saben que en nom seu s'han perpetrat algunes de les grans barbaritats de les dues darreres centúries. En la seva obra, Josep Santesmases defensa una èpica d'un estat de les coses que sembla que forçosament hagi de cedir davant els embats continus de les successives globalitzacions. El riu pot presentar arguments i plantar cara a la indústria, fa temps que ho sabem. De manera similar, quan el poeta reflexiona a «El camí de la vida», refuta tota mena de falsaris: «Ni profetes antics ni predicadors | de la modernitat mecànica, caduca». A *Nadala del portal*, pot defensar l'exemple del Nadal i cantar nadeses sense convertir-se en un rosegaaltars, sinó com a manifestació de la cultura popular, pot atacar l'ídol que tot ho fa malbé i «sedueix la llibertat»; pot defensar la força de la llum contra el dogma i «l'arrogància del poder | que engruna el vent de l'ànima», i pot proclamar que tot té preu «menys el camí | de les ànimes honestes». També, arribat el moment del relat bíblic en què els habitants de Betlem no acullen els futurs pares de Jesús, transcendeix la interpretació primera i n'aprofita el valor metafòric: «Per camins, carrers i places | sempre trobaràs portals, pessebres i estables. | I cors gelats sense memòria ni record | que baten les portes contra els inconeguts, | els desposseïts i els desemparats del món». No deu ser abusiu pensar en Lesbos, en Lampedusa o en les Canàries.

□ Cartell de presentació del llibre *Nadala del portal* a Montferri. Desembre de 2013.

4. El pas del temps, l'amor i la mort

La caducitat, la consciència de present i la del pas del temps tenen una presència important en aquesta poesia. El curs de l'any i els efectes que té sobre la terra —ja ho veurem— es converteix en un element vertebrador, sobretot de *Gramàtiques de tardor*, que s'obre amb la poesia «El temps guanyat». La presència del passat, que ara d'alguna manera podem conservar encapsulat en paper o en tota mena de pantalles; la constatació de la joventut dels que ja són vells o morts, és la idea que domina «Les velles fotografies» i «La fotografia morta».

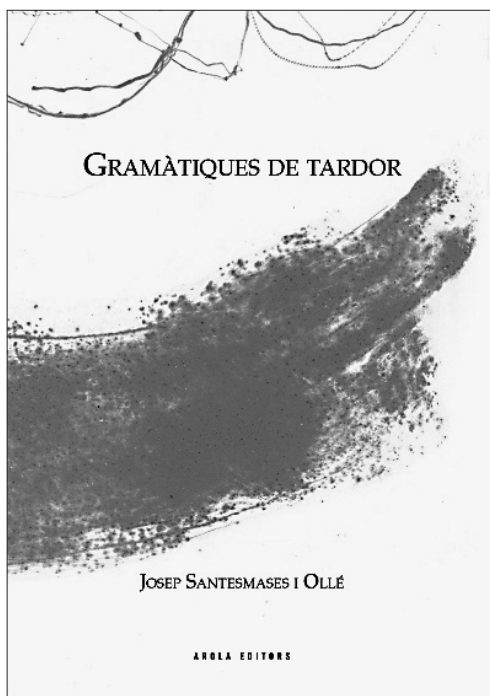
També uns afectes, més enllà dels que sent per una terra i el que la compon, que es manifesten amb discreció i delicadesa quan apareixen —en poesies com «Al fons de la vall» i «La teva veu de sempre», dedicades a la Conxita— manifestacions de l'essencialitat de la dona i els fills i la necessitat que en sent. A «Saber si els amors» planteja els dubtes de si ha sabut expressar-la bé, aquesta estimació per la família, o «si l'hem escatimat per altres amors o dèries», i, en definitiva, de quin efecte provoca en les persones estimades: «El dubte de saber quina mena d'amor dat | recordaran quan jo sigui a l'altra terra».

La mort domina una de les seccions de *Gramàtiques de tardor*. La de la mare, en una sèrie de poesies molt despullades sobre l'oblit, el record i el sentit i el llegat d'una vida senzilla, que podem extrapolar a tantes altres vides de persones senzilles i honorades, que afecten la reflexió sobre la pròpia existència. Constitueix una declaració d'amor a la mare i el condueix a meditacions més generals sobre la mort i la vida. És una de les parts més descarnades i emotives de tots aquests llibres, aquella en què el poeta es preocupa menys per les convencions literàries. Sense que minvi l'emoció, les recupera una mica en les poesies dedicades a Antoni Lluís Carrió Artigues, l'amic mort jove, que retornen a una lírica no estrictament aferrada a la circumstància:

Hi deu haver:
cels de color de menta,
pluges de flors d'olivera,
ràims de préssecs daurats,
herba de pomes blanques,
mars de terra blava,
vaixells de trena d'àngel,
camins d'aigua rossa,
ocells de flauta d'or,
i cors que estimen tant
que no deixen tornar.

La presència de la mort, que se sent més propera a mesura que més anys s'ha viscut, condiciona les reflexions d'«El camí de la vida» i «El ferrocarril de la vida», en relació amb el paisatge tardoral:

Ara, quan les fulles es despullen
de verdor, la serena mirada sosté
que el punt no és mai d'arribada,
tota hora és lenta partida cap a l'ignot.

□ Portada del llibre
Gramàtiques de tardor.
Gravat de Josepa Gilabert.

5. Un paisatge

Josep Santesmases posseeix un paisatge molt concret sense altres escriptures que les derivades de la contínua necessitat de ser-hi, de descriure'l, de reviuere'l, de recrear-lo. Ja s'ha comentat que l'ha tractat moltíssimes vegades i de maneres diferents: l'ha historiat, n'ha inventariat la literatura, l'ha explicat i sembla que sempre busqui qualsevol pretext, qualsevol nova plataforma o modalitat d'escriptura per tornar-hi. Articles, estudis, poesies i dietaris en donen fe. El diàleg que hi estableix és tan intens i viu que, malgrat que ja n'ha escrit moltes pàgines, les noves no es repeteixen i continuen interessant el lector. És un territori de frontera, on viu poca gent, una terra de secà quan s'aparta una mica del riu que la defineix, el Gaià en el curs alt, des del naixement fins una mica més enllà de Vila-rodona. Una terra amb edificis en altre temps majestuosos a la muntanya que avui certifiquen la bellesa de la ruïna, però que alhora fan patir: quan caurà del tot una paret?, quan s'esquerdarà una teulada i començaran les goteres que anuncien el final? Una terra també amb un meravellós vestigi de la dinastia catalana medieval, que té les estructures arquitectòniques assegurades per la restauració que s'hi ha practicat i que alhora conserva un aire romàntic que altres monestirs més reconstruïts han perdut: el Santes Creus del rei Pere II el Gran i de Roger de Llúria. És un univers on la natura és agresta a la muntanya, domesticada en els conreus ordenats pels pagesos i amb unes poblacions que mai no arriben a ser molt grans, situada entre la zona indeterminada de Santa Coloma de Queralt —Conca de Barberà segons les ordenacions oficials, Segarra segons la tendència— i la part alta del Camp de Tarragona. En el primer poemari que va publicar adverteix que el llibre s'hauria de llegir des de dalt del puig de Montagut, on ha estat pensat, i que pretén «establir i comprendre el diàleg amb la terra, al capdavant, l'únic nostre espai de vida». El poeta s'instal·la en una situació de privilegi, des d'on contempla la plana del Camp de Tarragona, la mar i, fins i tot, en dies molt clars, la serra de Tramuntana de Mallorca. Allí, des d'on es congrien les tempestes i on no viu ningú, experimenta la sensació de domini d'un petit món conegut on ha triat de viure:

Tenim la sort de la terra menuda,
el viure discret,
la coneixença del bon dia,
els pobles de carrers,
els carrers de cases,
les cases amb nom,
els noms amb veïns.
I un riuet mansoi i eixerit
que canta d'ocells a la matinada,
mentre rega de verdor
el camí de l'aigua.

Allí els topònims adquireixen una gran força expressiva que el poeta pot haver après, en estils ben diferents, de Jacint Verdaguer o J. V. Foix. A «Nadal a Montagut», situat al cim des d'on domina una part molt extensa del país, anomena els indrets més destacats que veu, i anomenar constitueix una modalitat efectiva de possessió. Des d'aquesta perspectiva,

admira la mar llunyana però declara que no és mariner: el seu món segur s'acaba a la platja, encara en contacte amb la terra. En el món propi gaudeix de la solitud, entre les restes més o menys malmeses del passat i en contemplació dels canvis dels colors de la natura en el curs de l'any. A *Gramàtiques de tardor* es concentra en l'estació que el títol anuncia, que en un altre llibre defineix com a «fi esperançada». És com si preferís les qualitats de les èpoques menys esplendoroses de l'any, que associa a una purificació espiritual: «L'hivern és l'ànima nua». La tardor, en el cicle de la natura, és valorada per la llum i els colors, per les fruites —ràim, figues, magranes— i perquè no implica només declivi, sinó que és un «temps obstinat a creure que germinarà i la llavor plantada amb amor i esperança». La tardor afavoreix aquest estat d'esperit, de la mateixa manera que a *Santes Creus i les terres del Gaià* el poble enrumat de Selmella adverteix als que viuen satisfets, convençuts de posseir unes seguretats: «Si sou dels que penseu que tot el vostre món és perdurable, mireu-me a mi i guardeu-vos l'arrogància». En aquest mateix llibre, el riu esdevé una metàfora de la vida.

ACTE DE PRESENTACIÓ DE LLIBRE

Els paisatges trobats
Dietari
Josep Santesmases i Ollé

Els paisatges trobats
Josep Santesmases i Ollé

Els paisatges trobats
Josep Santesmases i Ollé

Els paisatges trobats

Josep Santesmases i Ollé

Dietari guanyador del II Premi de Narrativa Memorialística Ciutat de Benicarló

HI INTERVINDRAN

- **Magí Sunyer**, escriptor i professor de la URV
- **Miquel Àngel Pradilla**, professor de la URV
- **Josep Santesmases**, autor del llibre

DIA I LLOC

L'acte tindrà lloc el diumenge **8 d'octubre** de 2017 a les 13 h al **Celler Cooperatiu** (Carretera Santes Creus, 4) • **Vila-rodona**

□ Cartell presentació del llibre
Els paisatges trobats.
Vila-rodona, octubre de 2017.

Sense entrar en contradicció amb res del que fins ara s'ha dit, el dietari *Els paisatges trobats*, un llibre alhora rodó i obert, ha d'ocupar paràgraf propi. Conté les impressions d'una mica més d'un any, des de l'aiguat de novembre de 2015 fins a començament de 2017, escrites en una prosa poètica, serena, equilibrada. Característiques que ja s'han assenyalat s'accentuen perquè el va escriure quan Josep Santesmeses preparava l'exposició «Patrimoni oblidat, memòria literària», de l'Institut Ramon Muntaner, sobre pobles abandonats o destruïts que han generat literatura. La diferència bàsica respecte dels versos i de les proses breus és que, ni que el paisatge de referència continuï essent el mateix, l'escriptor va viatjar molt durant aquells mesos i el que s'hi escriu afecta tota l'extensió dels Països Catalans, de l'Empordà a Poblet, del Pont de Suert a la Sénia i a Vall-de-roures o Formentera, del Priorat al Montsec. La mitja pàgina inicial situa les coordenades, que ja coneixem però que aquí estan molt ben explicades: «Perduts en la desconeguda immensitat de l'univers, vivim en un món de continuïtats físiques, sense les quals res seria possible i tot perdria la lògica que ho sosté. El paisatge és fruit de la intel·ligència i no del poder. El poder posseeix, ostenta i manipula. La intel·ligència mira sempre, els paisatges viscuts i els paisatges trobats». A partir d'aquí, ens immergeix en una contínua delectació pels canvis que s'operen davant de la vista amb les mutacions climatològiques i el pas del temps, reflexiona sobre l'equilibri territorial, rememora detalls de la infantesa, medita sobre l'art o sobre el turisme a Barcelona. Convido a escoltar amb especial

□ Magí Sunyer intervenint en la sessió de Veus de poeta, dedicada a Josep Santesmeses i Ollé, celebrada al teatre Tarragona. Març de 2021. Fotografia: Aida Teno.

atenció aquell fragment que es llegirà i que comença amb la frase «Hi ha moments en què penses que és una sort poder viure on vius i haver-hi nascut».

Acabo aquesta introducció a la poesia de Josep Santesmases amb la lectura d'un fragment representatiu de la lírica que s'entreté a descriure els efectes de la pluja sobre la terra i sobre les persones:

Els dies de pluja són diferents. Agraden o no agraden, però canvien el ritme monòton del pas de l'hivern. La pluja d'hivern, calmada, sense presses, assaonadora. La pluja que condueix la humitat fins al moll dels ossos, penetra a la roba i a les cases, augmentant la sensació de fredor. La pluja que intensifica el volum dels colors, de més clar a més fosc. Els colors de l'hivern, sobretot al camp, són més homogenis, s'ha reduït la varietat i els tons marrons senyoregen per damunt dels altres. Els de les terres llaurades, els de les herbes seques, els dels arbres despallats, els de les canyes, els dels ceps. Mirant-ho a grans trets, en aquest territori només discrepen de la gamma dels marrons els blaus empastats de les muntanyes, els verds envellutats de les pinedes properes i els grocs de les argelagues. En aquest període de l'any les terres de conreu són un exemple fefaent d'ordre i de simplicitat. Gairebé esdevenen plànols, amb línies ben definides, sense volumetries desbordants o exagerades, sense colors estridents.